

Kaksi Martin Heideggerin filosofiaa luotailevaa esseetä,

Jyväskylän Yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen hyväksymät
osana opintojen FILS120 Nykyklassikko
ja –suuntaus suoritusta 15.05.2007
Kirjoittaja Reijo Siipola

Dasein ja maailmankuva

Johdanto

Kuvatessaan teoksessaan ”Oleminen ja aika” Dasein-käsitettään jonkinlaisena inhimillisen täälläolon perustavana sisältönä, Martin Heidegger näyttää asettavan puhumisen sen olennaisimmaksi ilmaisuksi. Tästä herää kysymys puheen ja perinteisesti käsitetyn ulkoisen maailman suhteen luonteesta. Sitä yritetään seuraavassa tarkastella. Tarkastelu avaa jonkinlaisen kuvan tuohon suhteeseen tai siltaan liittyvien komponenttien hierarkiasta.

Aluksi todetaan kielen perustana olevien sanojen sopimusluonne symboleina. Toiseksi todetaan noiden symbolien edustavan mielikuvia ja edelleen mielikuvien olevan kosketuksissa havaintoon ja havainnon todellisuuteen. Kolmanneksi käsitellään järjen päätelmien tapaa muodostaa kuvaa todellisuudesta siltäkin osin, kuin siitä ei ole suoraa havaintoa, ja todetaan näin syntyvien teorioiden kautta avautuvan kuvan havaittua laajemmasta ja määräävämmästä maailmasta. Lopuksi todetaan, että esitetyt päätelmät eivät mitenkään näyttäisi kumoavan Dasein-käsitettä, eikä Dasein liioin kumoa niitä – puheitaan. (Viitesuluissa teos *Oleminen ja aika* lyhennetään OA).

1. Puhe mielikuvien rekonstruktion välineenä

Robert Brandom tulkitsee Heideggerin Dasein-käsitettä mm. sanomalla: ”Ei voi olla Daseinia ilman puhetta” (Kakkori 2003,48). Heidegger kirjoittaa: ”Täälläolo on aina jo ilmaissut itsensä puhuvana jossakin-olemisena” (OA, 210). Puheen ilmaisemisominaisuuden luonteen ymmärtämisen aluetta näyttää lähestyvän Heideggerin lausuma:

”Kun nimenomaan kuulemme toisen puheen, ymmärrämme ensisijassa mitä on sanottu. Tarkemmin sanottuna olemme toisen kanssa jo etukäteen sen olevan ääressä, mistä on puhe” (OA, 209).

Jos Daseinia ei voi olla ilman puhetta, puheen toiminta välineenä maailman ymmärtämisessämme ansaitsee pyrkimyksen perusteidensa yksinkertaisimman selitysmallin etsimiseen.

1.1. Nimi kutsuu kuvan

Sanallisen ilmauksen viittaaminen todellisuuteen näyttää olevan sitä, että sana assosioi aiemmin luodun mielikuvan tai rekonstruoi sellaisen aiempaa kuvaa omaamattomalle.

”Lausuman oleminen totena pitää ymmärtää paljastavana olemisena” (OA, 270). Tämä suomennettu Heideggerin lause, muusta tekstistä irrotettuna voi näyttää kovin perinteiseltä ja jokseenkin yleisluontoiselta. Tässä siitä ei muuta etsitäkään. Lausuma: ”Pallo on pyöreä” paljastaa niille, jotka tietävät sanan ”pyöreä” merkityksen mutta eivät sanan ”pallo” merkitystä, jotain jälkimmäisen sanan merkityksestä. Esitettäessä palloksi nimeämämme esine lapselle saatelauseella: ”Tämä on pallo,” lause paljastaa lapselle esineelle suomenkielessä sovitun nimen. ”Lausuman oleminen totena” - kielellisen sopimuksen noudattamisen mielessä - on edellytys sille, että lausuja voi paljastaa käytetyn kielen ilmauksille annettuja merkityksiä. Lausuma on silloin totta myös lausujalle, jolle se ei paljasta mitään uutta tai kätkeytyä.

Kohteet joita kielen ilmauksilla edustetaan, ovat yhdessä maailmaamme. Niiden kesken havaitaan pysyviä ja muuttuvia suhteita joita havaitsijat lausumienkin avulla voivat paljastaa jotta myös toiset ne havaitsisivat tai ottaisivat huomioon. Kenelle on paljastunut jokin todellinen uusi tai kätkeytynä ollut asiointi, hänellä näyttää yleensä olevan motivaatio ja edellytyksiä muodostaa sitä koskeva lausuma, jota määritelmät ”totena oleminen” ja ”paljastavana oleminen” voivat luonnehtia.

Havaintona avautuneen todellisen tyhjentävä ilmaiseminen sanallisella lausumalla ei aina ole mahdollista. Tarkasteltaessa mahdollisuutta yhdellä sanalla paljastaa esine, on todettava, että esineelle nimeä annettaessa esine on jo paljastuneena. Ellei se silloin olisi jotenkin paljastuneena, nimikään ei siitä mitään paljastaisi. Tarvitaan yhtä suurempi lukumäärä sanoja jotta voidaan viitata asioihin, joita sanat itsessään eivät suoraan edusta. Kielen sekundaarinen asema todellisuuteen nähden näyttää kuitenkin olevan kielellisten ilmaisujen suuri heikkous. Todellisuuden kanssa yhtäpitävyyden rakenteet kielessä ovat kyhättyt sopimuksenvaraisten vastaavuuksien keinotekoiselle perustukselle.

1.2. Kieli välittää mielikuvia

Jos totuudella tarkoitetaan kielellistä ilmaisua, ei ehkä tarvitsisi lukea puutteeksi sitä, että sillä ei ole yhtäpitävyyden rakennetta tietoisuuden ja kohteen välillä.

”Totuudella ei siis ole mitään yhtäpitävyyden rakennetta tietoisuuden ja kohteen välillä...”(OA, 271).

Sillä ei nimittäin näytä olevan sellaiselle tarvettakaan. Esitettäessä totuus kielellisenä ilmauksena, tietoisuuden ja kohteen suhteen näyttää pätevän seuraava:

Kun esilläolevalle esineelle asetetaan symboli (keksitään nimi) kielessä, tarkoituksena on, että tuo symboli myöhemmin toisaalla esille tuotuna palauttaa symbolin edustaman kohteen ihmisten mieliin samoin avautuneena, kuin se oli heidän mielissään symbolia asetettaessa. Fenomenologisessa olemuksennäkemisessä on kyse jostain, mitä näkijän mieleen muodostuu. Se mitä symboli palauttaa mieleen koostuu samoista mielen rakenneosista, kuin se mitä alkuperäinen havainto loi mieleen. Tuolloin saatetaan puhua tietoisuuden ja kohteen yhtäpitävyydestä (joka edellyttää niiden rakenteiden yhtäpitävyyttä), vaikka kyseessä on mielikuvien yhtäpitävyys. Niinpä muistiin palautettu tai symbolikielen tekniikoilla toiselle henkilölle rekonstruoitu mielikuva on enemmän tai vähemmän yhdenmukainen suoran havainnon luoman mielikuvan kanssa. Kielellisen ilmaisu toimiikin siis välittäjänä mielikuvien välillä, eikä varsinaisesti mielikuvan ja sen edustaman todellisuuden välillä.

2. Mielikuvan ja todellisuuden kontakti

Mielikuvia viriää havainnoista. Mielikuvia voi toki rakennella ja muokata itsekin, mutta havainnot näyttävät liittyvän johonkin meistä riippumattomaan todelliseen. Hallitessamme kielen avulla mielikuvien maailmaa koemme olevamme puheestamme jotenkin vastuussa tuolle todellisuudelle.

Edellisessä luvussa lainatun Heideggerin virkkeen osan jatko siirtää yhtäpitävyyden rakenteen tarkastelun kahden olevan välille siten, että vertailussa ei enää ole kaksi mielikuvaa:

”...siinä mielessä, että kysymys olisi yhtäläisyydestä olevan (subjekti) ja toisen olevan (objekti) välillä” (OA, 271).

Tämä näyttää palauttavan kysymyksen - kantilaista määritelmää mukailien ilmaistuna - järjen turmeleman havainnon ja sen kohteen, ulkomaailman ilmiön väliseksi. Heideggerin mukaan myös fenomenologinen olemuksen katseleminen perustuu eksistentiaaliseen ymmärtämiseen ja havainto on ymmärtämisen johdannainen. (OA, 190.) Eesityksen havainnollistamiseksi voidaan hieman saivartelevasti kuvata vinossa olevan kuvan tapaus. Kun joku sanoo: ”Kuva seinällä on vinossa” (OA, 269), tämä ”vain mieltävä” lausuma on Heideggerin mukaan omimmassa mielessään suhteessa

reaaliseen kuvaan seinällä. (OA, 270.) Mutta onko se? Esineen havaitsemisessa tulee hänen mukaansa toteen näytetyksi lausuman oleminen paljastavana. Näin voidaan toki käytännössä sanoa, mutta filosofiassa voidaan kysyä kumpaa Heidegger tarkoittaa lausuman paljastavan, niin sanottua ulkoista todellisuutta, vai ihmismielen sisältöä. Vaikka uskoisimmekin, että jotkin esineet voivat olla vinossa toistensa suhteen ulkoisen todellisuuden metafysisessä omassa reflektiossa, emme kuitenkaan tiedä miten ulkoinen todellisuus ratkaisee kysymyksen siitä mikä on vinossa; onko se kuva, seinä, maapallo vai jokin muu. Jos ihmismieli sijoittaa vinossa olemisen kuvatauluun, lause ”kuva on vinossa” voidaan tulkita kuvan asennoksi ihmismielessä. Koska esineen asento tai sijainti johonkin nähden ei ole esineen ominaisuus, vaan esinejoukossa ilmenevä suhde, väite ”taulu on vinossa” ei kuvaa kyseistä taulua mitenkään. Olihan sen asentoon ympäröity vinouskin vain mielipide.

Vaikka niiden ihmisten, jotka puheena olevan taulun nähdessään sanovat: ”kuva on vinossa” voidaan päätellä olevan yhteydessä samaan ulkoisen todellisuuden osaan, heidän väitelauseensa edustaman mielikuvan ei voida osoittaa olevan ”yhdenmukainen, vastaava ja yhtäpitävä” (OA, 266) tuon ulkoisen todellisuuden kanssa. Sama väitelause samassa tilassa ajan ja paikan suhteen, eri ihmisten suusta osoittaa kuitenkin näiden ihmisten olevan jollain tavoin mielen rakenteeltaan keskenään yhtäläisiä. Näyttää siltä, että yhtäpitävyyden rakenteellisen mahdollisuuden pois sulkeminen koko siltä alueelta, missä väitelauseita esiintyy ja mitä väitelauseilla avataan, ei onnistu.

Edellä olevan perusteella voi päätellä, että samanrakenteisuus koskee mielikuvia ja väitelauseiden kuvausvoima tulee kielen ilmauksille sovitusta mielikuvien edustuksista. Mielikuvien ja ulkoisen todellisuuden yhteys on nyt osoitettu, mutta ei niiden yhdenmukaisuus. Edellä oleva mielikuvakeskeinen tarkastelu ei kuitenkaan vielä kata määritelmän ”*adaquatio intellectus et rei*” (OA, 266) alaa. Sitä varten on otettava mukaan järjen päätelmillä johdetut kuvaukset siitä mikä ei avaudu suoraan havaintoina.

3. Järjellinen maailma

Heideggerin käsitettä ”Dasein”, jota Leena Kakkori luonnehtii Heideggerin määritelmällä ”aukeama valolle,” josta Reijo Kupiaisen mukaan Heidegger on jossain käyttänyt synonyymina sanaa faktisuus ja jonka Gunnar Skirbekk korvaa sanalla subjektiviteetti (Kakkori 2003,22,70,105) ei tässä ryhdytä filosofianhistoriallisessa

kontekstissa selvittämään. Robert Brandomin mielestä ”Heidegger on sitoutunut väitteeseen, ettei Dasein voi olla mitään, joka ei tekisi lausumia...” (Kakkori 2003,47). Kuvitellen tässä asian pätevän myös kääntäen, eli lausumien takaa löytyvän aina Dasein, annetaan seuraavassa Daseinin esittää kuvausta solipsistisestikin sanotun maailmansa tavasta asettaa ulkoinen maailma.

3.1. Daseinin yksinpuhelu

”Minulla ei ole näyttöä siitä, että tajuntani ulkopuolella on mitään. Näen vain minulle näyttäytyvän maailman. Koen maailman annettuna ja osittain tahdostani riippumattomana. Sellainen luo ulkoisuuden vaikutelman ja synnyttää ulkoisen maailman käsitteen. Sillä tavalla tajuntani sisälle asettuu ulkoinen maailma. Sen olemassaolo on siinä näytössä mikä siitä on.

Maailmassani havaitsen sellaista ilmiöiden toistuvuutta joka tuottaa luonnonlakien käsitteen ja ennustettavuuden vaikutelman. Siitä mitä näen, koen nyt voivani päätellä olevan myös sellaista mitä en näe. Se mitä myöhemmin tai toisaalla näen, osoittaa usein että olin päätelmäni avulla ikään kuin nähnyt silmiltäni kätketyn osan maailmaa. Ymmärrän siis maailman ´sisältävän´ minulta kätketyn osan jota voin paljastaa myös järjen päätelmillä, jotka perustan sille mitä jo on paljastunut.

Konstruoimalla sellaisiakin hypoteeseja jotka perustuvat mahdollisimman vähän siihen, mitä on paljastuneena, onnistun joskus pääsemään näkemyksiin, jotka testeissä koeteltuina antavat näytön sellaisesta ulkomaailman osasta, jota en olisi ilman rohkeaa arvausta ehkä koskaan löytänyt.

Se osa järjen päätelmien tuottamasta maailmankuvasta jonka kohteesta ei ole välitöntä näyttöä, jakautuu kahteen osaan, siihen joka näyttäytyy myöhemmin ja siihen joka ei näyttäydy koskaan. Sen osan joka ei näyttäydy koskaan, ajattelen jakautuvan osaan joka saattaa silti jotenkin olla ja osaan jota ei olekaan. Nuo päätelmät ovat sisäisen maailmani ja sen sisältämän ulkoisen maailman keskinäisen suhteen erityisiä epävakaita ominaisuuksia.

Minusta (Daseinista) käsin kaikki dokumentoidutkin näkemykset ovat nähdyt, käsitykset käsitetyt ja filosofiset järjestelmät rakennetut. Saatan löytää itseni Heideggerin filosofian kautta jotenkin uudelleen, mutta uskon, että tulen löytämään senkin jälkeen maailmani itsestäni riippumattoman osan jokseenkin entisenlaisena.”

3.2. Intellektuaalisen ja maailman samanrakenteisuus

Tie suoralta havainnolta kätkeytyyn, intellektuaaliseen, älyllisen päättelyn paljastamaan todellisuuteen näyttää johtavan edellä esitettyyn nojautuen seuraavaa ajatussiltaa pitkin:

Mielikuvat ovat osa todellisuutta ja kieli on osa todellisuutta. Todellisuuden oletettu pohjimmainen samanrakenteisuus kattaa nekin. Tätä alarakennetta ei tässä vielä huomioida. Kieli ja mielikuvat ovat ylempiä rakenteita, jotka sellaisina eroavat toisistaan. Koska kielen tehtävä on palauttaa, tuottaa ja järjestellä mielikuvia, sillä on kuitenkin väistämättä tiettyä samanrakenteisuutta mielikuvien kanssa. Symboleilta joista kieli koostuu, ei kuitenkaan (sopimusperusteisina) edellytetä samanrakenteisuutta asioiden kanssa, joita ne symboloivat. Niinpä kielen samanrakenteisuus mielikuvien kanssa on vain niissä suhteissa, jotka mielikuvien kesken ilmenevinä ilmenevät myös niitä symboloivien sanojen keskinäisinä suhteina.

Vastaavanlainen suhde näyttää olevan niin sanotun ulkoisen maailman ja mielikuvien välillä. Maailman kohtaaminen liittyy jotenkin mielikuviin. Mielikuvien samanrakenteisuutta tuon todellisuuden kanssa ei kuitenkaan voida luotettavasti selvittää. Sen sijaan mielikuvien järjestelmässä mielikuvien keskinäisten suhteiden samanrakenteisuus todellisuuden komponenttien keskinäisten suhteiden kanssa voidaan epäsuorasti todentaa. Näin se todellisuus, jonka kanssa kosketuksessa mielikuvien ajatellaan viriävän näyttää tuottavan mielikuvien järjestelmiin samanrakenteisuuden todellisuuden sisäisen rakenteen kanssa.

Tästä voi kehitellä yhä ylempien rakenteiden järjestelmien yhä samanrakenteisempia tasoja. Nykyisen tieteen tasolla teorioiden selityskyky ja ennustustarkkuus luovat vaikutelman, että yhteys todellisuuteen on jo tullut suoraa havaintoa vahvemmaksi.

3.3. Täällä oleminen reaalisen ja ideaalisen sovittajana

Heidegger toteaa, että maailmassa olevan esittämä kysymys maailman olemassaolosta on mieletön (OA, 253). Hän näyttää epäsuorasti sovittavan realismin ja idealismin vastakkainasettelun osoittamalla realismin mahdollisuuden myös idealistisesti selitetyn maailman sisäisenä ilmiönä (OA, 259). Daseinin maailma ei näytä tarvitsevan niin ikään perinteistä ulkoinen/sisäinen -vastakohtaa. Havaintojen ulkopuolisen, järjellä ilmiöistä pääteltävän maailmanosan erottaminen havaitusta näyttää Olemisen ja Ajan hahmotteluissa jäävän vähälle huomiolle tai sitten se vain ansaitusti hämärtyy. Todellisessa maailmassa, tulkittiinpa se Dasein-käsitteen kautta tai perinteisemmin, aine-energian kytköksiä ja ulottuvuuksia havaintojen ulkopuolelle niin metafyyssiseen,

kuin mikro- ja makro- sekä menneisyys- ja tulevaisuussuuntiin pidetään olennaisina maailman ymmärtämiselle. Näihin ulottuvuuksiin liittyvien olevien ja suhteiden tutkiminen osoittaa sellaista täällä olemisen tapaa, jonka olemassaolon kysyminen näyttää kuuluvan Heideggerin mielettömäksi esittämän kysymyksen sisältöön. Teorian alueella syntyvä osa mielikuviamme maailmasta ei Dasein-käsitteen kontekstissa näyttäisi voivankaan asettua havaintojen tuottaman maailmankuvan vastakohtaksi.

4. Yhteenveto

Dasein-käsitteen lukuisista kuvatuista maailman avautumisen tavoista ja ominaisuuksista voidaan palauttaa perinteisiä käsitteitä, kuten todellisuus, havainto, mielikuvat, teorit ja kieli. Maailman pohjimmainen samanrakenteisuus ei paljastu ymmärrykselle näiden neljän välillä siten, että ne voitaisiin asettaa suoraan rinnastussuhteeseen. Niiden rinnastamisessa vallitsee sovittu tai muu symbolisuhde ja vasta symbolien muodostamien suhteiden rakenteiden kesken voidaan löytää rinnastussilloja jotka perustuvat ymmärrykselle ja voivat välittää tietoa, joka ei ole vain jo tiedetyn sovittua aktualisoimista.

Havaintoihin viittaavista mielikuvista järjestelmällisesti rakennettujen laajempien kokonaisuuksien tuottamat teoreettiset järjestelmät tieteellisenä tietona avaavat mahdollisuuden todellisuuden luotettavaksi koettuun hahmottamiseen havaittua laajempaan maailmaan.

Näyttää siltä, että fenomenologinen ja praktinen - esillä olevan ja käsillä olevan kautta tapahtuva - kosketus todelliseen on kuin linssi jonka kautta järjen valo yrittää piirtää tieteen valkokankaalle kuvaa suuremmasta ja määräävämmästä maailmasta. Pyrkimys puhtaimpaan fenomenologiseen olemuksennäkemiseen on kuin linssin hiontaa myös tuon kuvan terävöittämiseksi.

Tällaistenkin päätelmien kanssa olemista Daseinin voidaan ajatella merkitsevän.

Moraali huolena

Johdanto

Martin Heideggerin teos ”Oleminen ja aika” tarkastelee tietoista olemista ikään kuin sisältä käsin, pyrkien välttämään perinteisten tarkastelutapojen ja käsitteiden rajoittavuutta. Kyseessä ei ole etiikan alan teos, mutta rajoittamaton olemisen tarkastelu paljastaa myös sen eettisen ulottuvuuden. Täälläolemisen jakautuminen varsinaiseen ja epävarsinaiseen ilmenee myös moraalien alueella. Se ilmenee tavalla, joka on omiaan havainnollistamaan autonomisen moraalipersonan ja normatiivisen noudattamismoraalin eroa.

Näyttää siltä, että Heideggerin uusi olemisen lähestymistapa tukee joitain perinteisiä käsityksiä vain epäsuorasti. Näin on moraalinkin kohdalla. Kun seuraavassa tarkastellaan ”Olemisen ja ajan” antamaa tukea moraalisen ratkaisun ainutkertaisuutta pelkän normin noudattamisen sijasta korostavalle näkemykselle, tulkitaan vastaavasti Heideggeria osin epäsuorasti.

Aluksi seuraavassa paneudutaan varsinaisen täälläolon moraalisiin velvoittavana huolena ja kausaalisesti sekä teleologisesti selittämättömänä. Viitataan myös fysiikan kautta metafyyssisen selityskehittelyn mahdollisuuteen. Toisessa luvussa lähestytään moraalikysymystä epävarsinaisen täälläolon käsitteestä. Siinä nähdään korvikkeisiin kääntyneisyyttä ja esitetään epävarsinaisuuden lähteiden suhteen samaa silleen jättämistä, kuin Heidegger ehdottaa teknologisuuden suhteen, sekä johdetaan lain kaksiperusteisuus. Kolmannessa luvussa kuvataan epävarsinaisuuden havainnollistumista, sen tiedostamista ja siitä nousua varsinaiseen täälläoloon. Neljäntenä esitetään lyhyt, yleisluontoinen loppupäätelmä.

1. Varsinainen täälläolo moraalina

Kosti Joensuu (Kakkori 2003,135) toteaa Paleyn päätyneen - vedoten Humen giljotiiniin – siihen, ettei ”Olemisesta ja ajasta” voi vetää erityistä perinteisen etiikan teoriaa. Siksi

Joensuu pitäytyy vain kysymyksessä miten siihen, mitä on, sisältyy eettisyys. Hän kaiketi tarkoittaa ”sillä mitä on” tahdonalaista toimintaa Olemisen ja ajan kuvaamana.

Jos tarkastellaan käyttäytymistä tarkoituksella johtaa sen sisällöstä etiikan teoriaa, kysymyksessä lienee behavioristinen tutkimus. Siinäkin tutkija voi tunnistaa havaitsemassaan, tavoitteelliseksi olettamassaan käyttäytymisessä pääasiassa omia moraalisia arvojaan. Heideggerin esityksen anti etiikalle näyttää kuitenkin olevan sen avaama tapa lähestyä moraalin perusteita.

1.1. Velvoittava huoli

Täälläolo ei koskaan hallitse ominta olemustaan perustaansa myöten, toteaa Heidegger. Ollessaan perustana täälläolo on hänen mukaansa itse itsensä tyhjiys. (OA, 346.) Tyhjiys ei ehkä tunnu kyllin tukevalta pohjalta millekään, mutta moraalin perustana se ainakin välttää kaikki kompastuskivet. Moraalin ilmenemistä tarkasteltaessa ei tarvitse lähteä tyhjästä asti. Lähtökohdaksi näyttäisivät sopivan Heideggerin määrittelemät huoli ja syyllisyys (Schuld) jonkinlaisena koettuna velkana tai vastuullisuutena. Enimmäkseen ja ensisijassa täälläolo on sen pohjalta, mistä se huolehtii. (OA, 183), eli täälläolo on huolta (OA, 243). Toisten kanssa olemisessä huolehtiminen kohdistuu toisiin (OA, 242). Etiikan kannalta olennaista on, että alkuperäinen huoli ja vastuullisuus eivät synny moraalin seurauksena.

”Oleva, jonka olemista huoli on ... on olemisensa perustassa syyllinen ... tämä olemuksellinen oleminen syyllisenä on eksistentiaalinen ehto ”moraalisen” hyvän ja pahan mahdollisuudelle – siis ylipäätään moraalisuudelle ja sen faktisesti mahdollisille muodoille. Alkuperäistä syyllisenä-olemista ei voi määrittää moraalisuudesta, koska moraalisuus edellyttää sen jo itsessään.” (OA, 348.)

Vaikka sitaatissa esiintyy syyllisyyden ja moraalin välinen jako, sen varsinainen sisältö näyttää oikeuttavan päätelmän, että syyllisyyden spontaani kokeminen ja moraalisuus ovat lähtökohtaisesti sama asia. Nimenomaan siinä näyttää olevan myös autonomisen moraalipersonan määrittelemisen lähtökohta. Perushuoli, joka toisten kanssa olemisessä kohdistuu toisiin, ei synny moralisoimalla, syyllistämällä tai lakia lukemalla, vaan se on täälläolon varsinainen pohja. Tuolla pohjalla oleminen on varsinaista täälläoloa.

1.2. Ei-mistään ei-mihinkään

Moraalin lähtökohta on siis täälläolon lähtökohta. Täälläolo heitettyä luonnoksena on itse olemuksellisesti ei-mitään (OA, 346). Näyttää siltä, että moraalinen valinta määräytyy ei-mistään. Tässä on tavallaan kyse vastaavasta asiasta, kuin Carl Schmittin mielestä suvereenin antamassa päätöksessä poikkeustilasta valtiossa. Hänen mukaansa tuo päätös tulee ei-mistään (aus einen Nichts) (Schmitt 1997, 77-78). Autonominen moraalipersoona kyllä ennakoii moraalisen valintansa seuraukset, mutta se tarkoittaa vain, että valinta koskee alun perinkin seurauksia. Ja kun seuraus riippuu valinnasta, valinta ei riipu seurauksesta. Moraalinen valinta ei voi määräytyä mistään ollakseen pelkästään moraalinen. Huolta ilmiönä ei voi palauttaa mihinkään. Määräytyminen ei-mistään ei näytä olevan ristiriidassa kantilaisten moraalien määrittelevien piirteiden, kuten universaalisuuden, autonomisuuden, ylivertaisuuden ja riippumattomuuden kanssa. Voidaan heideggeriläisesti todeta, että moraalinen valinta jää daseinin huoleksi.

Näyttää siltä, että moraalilla ei voi olla markkinoita. Moraalinen valitsija ei osta tässä ja nyt moraalisesti vääränä pitämällään menetelmällä moraalisesti arvokkaana pitämäänsä seurausta. Moraalinen valinta ei ole hyvän omantunnon ostamista. (OA, 350, 355.) Hyvä omatunto ei ole Heideggerin mukaan mikään omantunnon ilmiö (OA, 354). Huoli toisista kohdistuu toisiin, tuottaa valintoja ja toimintaa, joka kohdistuu toisiin saaden toisissa aikaan sen, mihin huoli-heistä pyrki. Tässä ei tarvitse olla kyseessä asia jota kuvaisi Kosti Joensuun maininta valitusta kuuliaisuudesta omalletunnolle ja sitä kautta kuuliaisuudesta Toiselle (Kakkori 2003, 142). Kuuliaisuus ei-millekään ei ole kuuliaisuutta millekään.

Valittaessa uskonnollinen (vanhatestamentillinen) tulkinta voitaisiin valinnan tilalle saada kuuliaisuus ja ei-minkään tilalle Jumala: Kuningas Salomo pyysi Jumalalta: ”Anna sen tähden palvelijallesi kuuliainen sydän tuomitakseni sinun kansaasi ja erottaakseni hyvän pahasta.” (1 Kuning. 3: 9, raamatunsuomennos 1933). Tere Vadénin mukaan joissakin kohdin ”Heideggerin ajattelun sukulaisuus itämaisiin perinteisiin ja kristilliseen mystiikkaan on hyvin ilmeinen” (Kakkori 2003, 160). Näyttää kuitenkin olevan mahdollista, että teologinen ja moraalifilosofinen tarkastelu, molemmilta vastaamatta jäävien perimmäisten kysymysten rajapintaan ulottuvana, saavuttaa tason jolla epämääräisyys lisääntyy ja selitysvaihtoehdot vähenevät siinä määrin, että selityksien eroavuudet saattavat lopulta rajoittua niiden ilmaisemiseksi käytettyjen kielten eroavuuksiin.

1.3. Esitieteen ja tieteen rajakysymys

Kupiaisen mukaan Heidegger pyrkii - kulkemalla filosofian tieteenä ja filosofian maailmankatsomuksena välistä - filosofiaan jonkinlaisena esitieteenä (Kakkori 2003, 14). Fenomenologinen tarkastelu on tietenkin tieteen ulkopuolella suoritettuna esi- ja epätieteellistä. Dasein-käsitteen mielessä tehty täälläolon tarkastelu vuorovaikutuksessa eräiden tieteen alueella tunnettujen periaatteiden kanssa, saattaisi kuitenkin mahdollistaa fenomenologista metodia syvemmmälle yltäviä pohdintoja ja arvailuja.

Heideggerin havaitseman huolen taustalla oleva ei-mikään voitaisiin työntää askelta taaemmaksi olettamalla fysiikan osoittama yleinen tasapaino-, harmonia-, ja lepotilahakuisuus ulottumaan daseinin maailmaan, selittämään sen dynamiikka paluuliikkeeksi ei-minnekään, eli tasapainotilaan. Aiheen kehittäminen ei kuitenkaan kuulu tähän esseeseen monistakaan syistä.

Varsinaisen täälläolon luonne huolena näyttää luovan moraalikäsitteen siinä, että sen huoli toisista ei perustu mihinkään ja kuitenkin on. Epävarsinainen täälläolo sen sijaan toimii perustellusti.

2. Epävarsinainen täälläolo kenen tahansa moraalina

Epävarsinaisuus on sitä ilmeisempää, mitä enemmän ihminen on luopunut autonomiastaan ja autenttisuudestaan orientoitumalla voimakkaimman ja yleisimmän mukaan.

2.1. Kääntyminen korvikkeisiin

Epävarsinaista täälläoloa kuvaa tilanne jossa yksilö käsittää itsensä kenenä tahansa ja toisen ihmisen niin ikään kenenä tahansa. Silloin hänen huolensa näyttää kääntyneen hänen omaan olemiseensa, siihen että hän täyttää kenenä tahansa olemisen kriteerit.

”Huolehtimisessa, jossa ollaan tartuttu toimeen joko toisten kanssa, toisia vasten tai toisia vastaan, on pysyvästi vallalla huoli erosta toisiin nähden ... Nämä toiset eivät ole tällöin määrättyjä toisia ... Ratkaisevaa on juuri tämä toisten huomaamaton herruus. Kuka tahansa kehittää varsinaisen diktatuurinsa tässä huomaamattomuudessa” (OA, 165).

Kenenä tahansa olemisella näyttää olevan tarjolla korvikkeet varsinaisuuden mukana menetettävälle hyveille. Heidegger ei niitä varsinaisesti luettele - kuka tahansa voi tehdä luetteloita. Hän kuvaa miten ymmärtäminen tukahtuu, täälläolo pakenee korvikkeisiin ja häikäilemätön kanssaoleminen laskelmoi toisilla ilman että vakavasti ottaa heidät lukuun (OA, 164). Tässä esityksessä on olennaista todeta vain, että moraalit vaihtuu korvikkeeseen. Koko epävarsinaisuus on moraalisesti ongelmallinen tila. Kun huoli on täysin kääntynyt, se myös syyllisyytenä eli vastuullisuutena on vääristynyt. Jopa omastatunnosta on silloin Heideggerin mukaan tullut ”tekopyhyyden renki” (OA, 354).

2.2. Silleen jätettävää

Jokamiehen maailma on kauttaaltaan varsinaisuudesta vieraantunut, estetisoitunut, virtualisoitunut. Esimerkiksi joukossa menneisyydessä toteutuneiden tapahtumien laskennallisia keskiarvoja sovelletaan yksilön tulevaisuutta koskeviin virkamiestyönä tuotettuihin ennustuksiin. Näin yksilön tulevaisuuskuva typistetään jokamiehen epätoden keskiarvon kapeaan näköalaan, jollaista myös näköalattomuudeksi tavataan sanoa. Siihenkin jollain tavalla soveltuu Juha Vartton määritelmä: ”Tuttu ja tunnettu ovat todellisesti käsittämättömiä, koska ne eivät ole todellisia, koska ne ovat kuvittelukyvyyn aikaansaannoksia, yhteistä julkista unta” (Kakkori 2003, 195). Se mikä joukkoon pätevänsä saattaa leikata yksilöä vaikka ei yksilöön varsinaisesti päde, näyttäisi kuuluvan siihen-perustautumisen sijasta silleen jätettäväksi. Heidegger soveltaa silleen jättämisen käsitettä suhtautumiseen tekniseen maailmaan. Se ei hänen mukaansa estä olemasta avoin teknisen maailman kätkeytyvälle mielelle; ”avoin salaisuudelle.” (Heidegger 2005, 23-24.) Jokamiehen maailma ei näytä olevan pohjimmiltaan tekninen vaan ideaalinen. Kuitenkin varsinainen täälläolo ’jättää silleen’ epävarsinaisuuden ehtymättömät lähteet. Niihin kätkeytyvä mieli saattaa sisältää teknologian kanssa yhteisiä laiskuuden, sarjatyön, standardien, erikoistumisen, työnjaon ja delegoinnin vieraannuttavia piirteitä, joita ’avoimuus salaisuudelle’ voi paljastaa. Osa niistä näyttää moduloituvan lain muotoon mutta kätkeytyvän sen kirjaimen.

2.3. Kaksijalkainen laki

Varsinaisen täälläolon huolen aidolta perustalta näyttää nousevan vapautta ja turvaa optimoiva laki yhteisöissä. Tuolla perustalla seisoo kuitenkin vain lain toinen jalka. Toinen lain peruste on epävarsinaisen täälläolon moraalisen ongelman hallinnan tarve. Laki asettuu korvikkeeksi moraalille kannusteelle. Sitä ei tarvitsisi sanoa

korvikkeeksi, jos ainutkertainen, aktuaalinen, spontaani, ei-mihinkään perustuva valinta voitaisiin onnistuneesti kopioida yleiseksi, aina ja kaikkialla päteväksi, jokamiehen tapaan ja tarpeeseen perustuvaksi pakoksi. Kaikesta yhdennäköisyydestä huolimatta kopio on kuitenkin niin huono, että se ei varsinaiselle täälläololle edusta moraalialia, ei ole sitä, eikä korvaa sitä. Jokamiehen maailmassa laki pakottavana sen sijaan on vapauden avain ja sen noudattamiset ymmärretään moraalisesti arvokkaina tekoina. Näin vasen jalka ei tiedä mitä oikea tekee.

Laki näyttää siis olevan yhtä välttämätön kuin varsinainen täälläolo ja epävarsinainen täälläolo, ja se edellyttää ne molemmat. Lain painopiste näyttää kuitenkin voivan lainsäätämisen edistyessä siirtyä sen epävarsinaisuuden perustavalle jalalle jopa siinä määrin, että laillisuuden vakuuttelu ei enää toimi moraalittomuuden uskottavana verhona.

Kun moraalinen valinta pohjautuu ei-mihinkään - niin vaikealta kuin tämä ilmaisu jossain mielessä tuntuukin – lain noudattaminen puolestaan perustuu aina johonkin tiettyyn. Se voi perustua hyvän omantunnon, itsearvostuksen, toisten arvostuksen hankkimiseen, rangaistuksen, moitteen tai muun pelkoon jne. Kun moraalinen valinta osuu yksin lain määräyksen kanssa, kyseessä ei ole noudattaminen.

Heidegger ei formuloi esitieteensä fenomenologisia näkymiä moraalifilosofian perinteisille ajatusrakenteille, mutta lain ja moraalin edelläkuvatunlainen suhde näyttäisi sisältyvän Olemisen ja ajan esittämään, tai ainakin seuraavan siitä. Epävarsinaisuus moraalisisessa mielessä on kuitenkin lakia laajemman normatiivisuuden ilmiö.

3. Epävarsinaisuuden ilmeisyys kutsuu varsinaisuuteen

Epävarsinaisuus näyttää olevan väistämätön täälläolon ilmiö jo ennen lakia. Moraalivalintaa estävänä, ihmisten käyttäytymistä yhdenmukaistavana toimii luontainen oppimisen ja sopeutumisen tapa. Näin se mikä on alkuperäistä, varsinaisuus, näyttää kätkevän alkuperänsä yksilökehityksen prosessissa.

3.1. Organisaatiossa epävarsinaisuus havainnollistuu

Heideggerin kuvaus osoittaa, kuinka maailmassa ilmenevä epävarsinaisuus väistämättä rajoittaa valintamahdollisuuksia ja tavallaan saa ensimmäisen yön oikeuden yksilön ja maailman kohtaamisessa:

”Täälläolon ymmärtävä itsensä luonnostaminen tapahtuu faktisesti aina jo paljastetun maailman äärellä. Se ottaa mahdollisuutensa tästä maailmasta ja pääasiassa kenen tahansa tulkkiutuneisuuden mukaisesti. Tämä on jo rajoittanut valinnan mahdollisuuksia siihen, mikä on tuttua, saavutettavissa ja arvostettua, mikä on sopivaa ja soveliasta” (OA, 244).

Epävarsinaisuuden osuutta yksilön kehitykseen ei tarvitse pitää kokonaan epätoivottavana. Kuitenkin tuo epävarsinaisuus tukahduttaa sitä, mikä pyrkii avautumaan varsinaisena täälläolona. Tuo tukahduttaminen näyttää ilmenevän ’kenen tahansa’ toiminnassa ja jopa opetusjärjestelmissä intentionaalisena. Tuota määrätietoisuutta kuvaa hyvin Juha Varton Heidegger-tulkinta:

”Tässä pyrkimyksessä kuka tahansa tahtoo, että kaikki on yksitasoista; tasapäästäminen on pyrkimys jolla huolestuminen ilmenee. Nämä kolme piirrettä: etäisyys itsestä, keskinkertaisuus ja tasapäästäminen antavat lähtökohdat sellaiselle etiikalle, jonka kuka tahansa voi luoda” (Kakkori 2003,192).

Epävarsinaisuutta ilmentää havainnollisesti byrokratia. Siinä ilmenee vieraantuneisuus, jopa toiminnan näennäistä tavoitetta vastaan kääntyneisyys. Kuten aiemmin todettiin, jokamiehen huoli on käännteistä. ”Tällaisessa toisista huolehtimisessa voi toisesta tulla riippuvainen ja hallittu” (OA, 160). ”Kutsun tätä huolen riistoksi, jossa riistetyltä peitetään hänen omakohtaista eksistoinen mahdollisuutta maailmassa” kirjoittaa Kosti Joensuu (Kakkori 2003, 149). Jokamiehen tasapäästämis-, ja huolen riisto-ominaisuudet, jos ne ovat esitetyllä tavalla yleisiä, näkyvät koulutus- ja sosiaalitoimen organisaatioissa, mutta ne voi epävarsinaisuuteen langennut yksilö löytää itsestään ja kuulla kutsun varsinaisuuteen.

3.2. Paluu kutsuttuna valintana

Jokamiestä ideaalisena luomuksena ei riitä selittämään platoninen, aristotelinen, freudilainen, tai muu yksittäinen syntyteoria. Kehitysopillisesti se näyttäisi olevan enkelten sukua jos sen perintötekijät valtaosaltaan olisivat uskomuksia. Heidegger tarkastelee asiaa fenomenologisesti, joka metodi uskomustyyppisen objektin kohdalla saattaa heijastaa myös omakuvaa. Jokamies näyttää kuitenkin olevan sitä, mitä jokamies uskoo sen olevan.

Kuten edellä, aikaisemmin on todettu, epävarsinaisuus ilmaantuu väistämättömänä yksilöön jo kasvuprosessissa ja kasvatuksessa. Heideggerin käsite lankeaminen kuvaa tässä mielessä tavallaan alkuperäistä tilaa. Se on täälläolon olemuksellinen olemistapa. (OA, 355.) Koska kulloinenkin täälläolo kenenä tahansa itsenä on hajaantunut keneen tahansa, sen on ensin löydettävä itsensä (OA, 168), voidakseen nousta varsinaiseen täälläoloon.

”Täälläolon pitää vain olla varsinaisesti syyllinen, kuten se on ...

Kutsun ymmärtävänä täälläolo ... on valinnut itse itsensä. Tällä valinnalla täälläolo mahdollistaa omimman syyllisenä-olemisensa, joka jää suljetuksi kenen tahansa–itseltä” (OA, 349).

Kutsu liittyy tahtoon-omata-omatunto. Omantunnon avautuneisuutta syyllisenä-olemiseen Heidegger kutsuu päättäväisyydeksi. (OA, 360.) Päättäväisyys tarkoittaa itsensä saamista kehottamaan itsensä ulos eksyneisyydestä keneen tahansa (OA, 362). Kaikkeen tähän tarvitaan kutsu. Kutsulla on huolen olemistapa (OA, 353). Näin avautunut omatunto ei enää ole tekopyhyiden renki (OA, 354), eikä kokemus kohtaa omaatuntoa ”tuomarina tai velkojana, jonka kanssa täälläolo käy kauppaa” (OA, 355).

Näyttää kaiken kaikkiaan siltä, että varsinaiseen täälläoloon pitää nousta. Koska kyseessä näyttää Heideggerin mukaan olevan myös paluu, varsinaisuudessa on jotain alkuperäistä, vaikka se ei olekaan täälläolon olemuksellinen olemistapa. ”Itsenä tuominen takaisin kenestä tahansa on kenen tahansa –itsen eksistentinen modifikaatio kohti varsinaista olemista itsenä” (OA, 327). Moraalisessa mielessä se näyttää merkitsevän samaa, kuin autonomisen moraalipersoonan nouseminen esiin oman itsensä suvereenilla päätöksellä. Heidegger jatkaa: ”Täälläolo mahdollistaa varsinaisen olemiskykynsä vasta valitessaan valinnan.” Valinnan valitseminen näyttää olevan murtautumista ulos normatiivisuudesta ja totunnaisten muotojen totalitarismista.

4. Yleisluontoinen, epäsuora johtopäätös

Heideggerin ajatusten ja niiden ilmaisujen innoittama loppukaneetti voisi olla julistus jokamiehen turmion syvyydestä, siitä kuinka yleisestä, jokamiehestä, kenestä tahansa tulee ideaali, jokin mitä kukaan ei ole, mutta mitä jokaisen tulee edustaa. Sillä on valta peittää autenttisuus roolilla, kukistaa moraalilla laillisuudella, ajattelu aatteella, tutkimus

opin vahvistamisella ja tasa-arvo tasapäisyydellä, kunnes kaikki ovat yksi ja kuka tahansa alkaa olla se.

Oleminen ja aika, sekä siitä esitetyt tulkinnat, joihin edellä on viitattu ja joita on lainattu johdattavat kuitenkin myös yleisempiin päätelmiin. Heideggerin fenomenologisen tarkastelun paljastamat varsinainen täälläolo ja sen vastakohta, olennaisemmin tänne kuuluva epävarsinainen täälläolo näyttävät sisältävän, tuottavan tai vahvasti tukevan ajatusta autonomisen moraalipersoonan ja normatiiviseen moraaliin paenneen tai langenneen ihmisen vastakohdasta.

Taustalla saattaa vaikuttaa kristillinen perinne suoraan, ja välillisesti aiempaan filosofiaan sisältyvänä. Huomion arvoista on kuitenkin myös se, että moraalifilosofiassa ja kristillisillä moraalitulkinnoilla on yhteinen objekti, ihmillisen käyttäytymisen vastuullisuus. Näin ollen olisi outoa, ellei niiden tutkimuksissa ja tulkinnoissa esiintyisi lainkaan yhdenmukaisuutta. Eroavuus niiden painotuksissa näyttää kuitenkin olevan mahdollinen. Etiikka tutkii erilaisia malleja pääasiassa niiden seurauksista käsin, kun taas kristillinen painotus on ”sydämen tasolla,” motiiveissa. Olisi hämmäntävää, jos kristillisten moraalitulkinnojen ja moraalifilosofian tulkintojen välillä jouduttaisiin havaitsemaan jotain niin jyrkän vastakkainasettelun tapaista, mikä vallitsee yksilön jakamattoman moraalisen vastuun ja normatiivisen tottelemis-moraalin välillä. Onhan nimenomaan uskonnollisessa moraalikäsitelmässä perinteisesti oltu näkevinään vanhatestamentillinen käskyjen tottelemisen moraalitoteutus. Saattaa kuitenkin olla, että normatiivisen moraalin kumoavan puolen kristinuskossa kykenevät näkemään ne, jotka havaitsevat Heideggerin filosofiassa kristillisiä vaikutteita.

Heideggerin tutkimusmenetelmä, fenomenologinen näkeminen, saattaa täälläolevan sisäisessä havainnoinnissa heijastella vahvasti tutkijan omaa sisintä, mutta niiltä osin, kuin lukija kokee voivansa yhtyä hänen näkemäänsä, kyseessä on joko jokamiehen sisin tai varsinaisen täälläolon universaalisuus, kanssaolemisluonne ja jakamattomuus.

Vaikka monet ovat nähneet aiheelliseksi mainita, ettei kyseessä ole etiikan kysymyksiin paneutuva teos, Heideggerin Oleminen ja aika näyttää kuitenkin olevan moraalifilosofian peruskysymystä valaiseva ja havainnollistava tutkimus.

Lähteet

Heidegger Martin: ”Oleminen ja aika”. Suomentanut Reijo Kupiainen. Osuuskunta Vastapaino, Tampere 2000. Alkuteos: ”Sein und Zeit” 1927

Heidegger Martin: ”Silleen jättäminen”. Suomentanut Reijo Kupiainen. Eurooppalaisen filosofian seura, Tampere 2005. Alkuteos: ”Sein Und Zeit” tekijän 1953 korjaamassa muodossa.

Leena Kakkori (toim): Katseen tarkentaminen Kirjoituksia Martin Heideggerin Olemisesta ja ajasta. Jyväskylän Yliopisto 2003.

Schmitt Carl: ”Poliittinen teologia Neljä lukua suvereenisuuspöytäkirjasta”. Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tutkijaliitto 1997. Alkuperäisteos: Politische Theologie 1922
